

פניני רמ"ד ואלו

חידושים

על פי פירושו

של רבנו הגדול

איש אלקים קדוש

רבי משה דוד וְאֵלֵי וְצוּק"ל

מבית מדרשו של רמח"ל

חידושים וליקוטים

ראשי וסופי תיבות

שירים

השם נולד בן דאָם
שהוא לא ואלי זלזל ונע

מרדכי לופו

ירושלים תשפ"ו

מכתבי ברכה מהרבנים הגאונים (לפי סדר הא' ב')

מכתב ברכה מהגאון הצדיק רבי יצחק אורחי שליט"א

Founded in Mir 1817 in Jerusalem 1944

מִשְׁכַּן אֱלֹהִים יְרוּשָׁלַיִם

MIR YESHIVAH JERUSALEM

בס"ד, נוסדה במיר בשנת תקע"ז, בירושלים בשנת תש"ד

RABBI YITZHAK EZRAHI

הרב יצחק אורחי
מראשי הישיבה

בעזרת השם יתברך ב' אלול תשפ"ה

התפעלתי מאוד ממה שהביא לפני הרה"ג מרדכי לופו שליט"א, שהגן תלמיד חכם עמל וינע בתורה הקד', נעים הליכות ובעל מדות תרומיות, חכם שירתו קודמת לחכמתו, והגיש לפני מכתביו 'פניני רמ"ד' ואל"י והוא חידושים ודברים מאלפים, על פי משנתו של אחד מגדולי הדורות, רבנו הרמ"ד ואל"י זיע"א, וכמעשהו בראשונה הניף ידיו בשנית להוציא כעת כרך נוסף מסדרת הפנינים להרבות תורתו ומשנתו בקרב שוחרי התורה.

בעיון בכתבים שהביא לפניי, התרשמתי מהבנת הדברים ומההבעה המיוחדת, שבחסי השם בטוחני, שסיוע רב יהיה לכל מי שיעיין בדברי התורה הנעלים המובאים בספר ממשנתו של רבינו הרמ"ד ואל"י זיע"א, כי הנ"ל השכיל להבין, להעמיק ולדלות הרבה מאוד, ולקנות דרכם הרבה תורה ויראת שמים.

הנני מברכו שיפוצו מעיינותיו חוצה וזיכהו השם יתברך לישב באוהלה של תורה כל ימיו ולגדול ולהתעלות ולזכות את הרבים עוד כהנה וכהנה, בדברי תורה מאלפים ומתוקים, ותרבה הדעת בקרב כלל עמלי התורה עדי יבוא יגון בב"א.

הכותב וחותם לכבוד התורה עמליה ומכבדיה

וביחוד הרב המחבר שליט"א

הרב יצחק אורחי

ישיבת מיר ירושלים

מכתב ברכה מהגאון הצדיק רבי אברהם יעקב פריצקי שליט"א

ישיבת השער לה

בית וגן ירושלים ת"ו

בס"ד, תמוז תשפ"ה

מכתב ברכה

בא לפני ידידי הרה"ג ר' מרדכי לופו שליט"א, ובידו תכריך כתבים של פנינים מתורת רבינו הרמ"ד וואלי זצוק"ל מאירים מורחבים מסודרים ומבוארים על פי רוחב דעתו.

כתיב "עֲתָה לֹא רָאוּ אֹרֶךְ הַיּוֹם הַזֶּה בְּשָׁחֳקִים וְרוּחַ עֲבָרָה וְתַטְהֵרֵם", ופירש ה"מצודות" "הנה לפעמים לא ראו אנשים אור השמש – והוא כאשר יכסנו הענן, ועם כי בהיר הוא במקומו בשחקים ומוזהיר מאד. אבל כאשר עברה רוח ותטהר את השחקים מן הענן – אז יראוהו".

כשנבחון נראה, הלא זהו הדבר הנראה בזמננו אנו. הארות גדולי העולם כהרמח"ל והבא אחריו הרמ"ד וואלי שהארתם המאירה את פני כל הארץ עד לפני זמן לא רב היתה בבחינת "עֲתָה לֹא רָאוּ אֹרֶךְ" – בעוד שהאמת היא שעליהם תואם הכתוב "בְּהִיר הוּא בְּשָׁחֳקִים", הרי זה עתה בזמננו מאיר הקב"ה לנו ומתקיים סיפא דקרא "וְרוּחַ עֲבָרָה וְתַטְהֵרֵם".

זהו הזמן בו נמצאים אנו – זמן טהרת העולם מאותו העיבוי המחשיך את גילוי כבוד ה', והוא ממשיך בדרך ישירה אל גילוי כבודו.

והנה, למדונו רבותינו שקבע הקב"ה לכל נשמה ונשמה את ייעודה בעולם, ובכח האדם לידע מהו שורש נשמתו על ידי כך שהוא יראה לאיזה חלק בתורה הוא נמשך.

משמעות הדברים היא, שמוכיחים הדברים שייעודו של ידידי הרה"ג ר' מרדכי שליט"א היא להעבירו מאותו המצב של "עֲתָה לֹא רָאוּ אֹרֶךְ" אל המצב של "בְּהִיר הוּא בְּשָׁחֳקִים".

הנני לברכו בכל לב שיתקיים על ידו ה"אֹרֶךְ הַיּוֹם הַזֶּה" על ציון תאיר וְנִנְכָּה כְּלָנוּ בְּמִהְרָה לְאֹרֹךְ".

יעקב פריצקי

בס"ד

הרב מרדכי שיינברגר
יו"ר
בוני החומה 5 העיר העתיקה
ת.ד. 14272 ירושלים
טל. 02-271942

[illegible]

מרדכי שיינברגר

3. ועיין בדברי רמ"ד שהובאו על כך, בפרק 'אש התורה'.

תוכן העניינים

חיים של תורה א

א	יום אחד לפני מיתתך
ה	רוח מלפני יעטוף
יא	דינא דמלכותא דינא
יד	עבירה לשמה
כ	לפום צערא אגרא
כג	שפת גוף
כו	לבושים וגדלות האדם
לה	קו עקומה
לז	זריזותו של שלמה המלך
מ	עיניים עצומות ואורות
מד	כוח רוחני
מו	חלומות
מח	מצא או מוצא
נג	נשמות הרשעים
נה	כוח המוזיקה
נח	נפילות
סב	בעתו ובזמנו
סג	תפילין של ראש
סה	דיבורי חולין
פ	כנפיים של תורה
פג	חלוני שקופים אטומים
פד	לעת זקנה

מוסר ויראה פח

פח	יראת העונש ויראת הרוממות
צא	חיפוש האמת
צג	גן המבוכה
צז	אשמה
צט	מסילת ישרים
קה	לימוד המוסר
קיג	צבא לאנוש

בחירה והשגחה קיה

קיה	ציפוי וציפייה
קיו	פסיכואנליזה והשגחה פרטית

נקודת הבחירה _____ קכ
השגחה פרטית (ובעלי חיים) _____ קכג

גלות וגאולה.....קכו

פיזור הגלות _____ קכו
צער השכינה _____ קלא
רבי ישמעאל כהן גדול _____ קלד
בית המקדש השלישי _____ קלו
אירופה והיהודים _____ קלח
ימח שמו _____ קלט
חוצפא יסגי _____ קמב
אליעזר זעירא _____ קמז
ארץ ישראל - גוף השכינה _____ קנג

במעגל השנה.....קס

אור זרוע לצדיק (יום הכיפורים) _____ קס
תשובה מאהבה (חג הסוכות) _____ קסה
שמיני עצרת ושמחת תורה _____ קסז
כוס ישועות אשא - י"ז שבט _____ קסט

זה לעומת זה.....קעב

ראשו של עשו _____ קעב
אדם ביקר _____ קפ
מילתא דשטותא _____ קפג
נצר נתעב _____ קפו

אמונה ובטחון.....קפט

צנצנת המן _____ קפט
כוח הבטחון _____ קצא
אילפא ורבי יוחנן _____ קצג
אמונה חושית _____ קצו
אמון ואמונה _____ קצח
טוב לחסות בה' _____ ר
ענין הקיווי _____ רג
שמרתי דרכי ה' _____ רז

בין אדם לחבירו.....רט

אהבה ונתינה _____ רט
לחיצת יד _____ ריא
נסיון העושר _____ ריז

עולם המחשבה.....ריט

כוח המחשבה _____ ריט
מחשבה ומעשה _____ רכב
הגיון הלב _____ רכד

אותיות התורה.....רכז

הלכה למשה מסיני _____ רכז
דיצה _____ רלא
פנימיות וחיצוניות _____ רמה
לשון הקודש _____ רנא
השמים מספרים _____ רנד
דברך נצב בשמים _____ רנו
יקר יקר _____ רס

חובתו בעולמו.....רסד

התפקיד בחיים _____ רסד
כוח ההכרח _____ רעג
הכוכבים ממסלותם _____ ערה

מעין עולם הבא.....רעח

טלית לעולם הבא _____ רעח
כרכים ועיירות של מעלה _____ רפ
יונה מצאה בו מנוח _____ רפו
כי מכבדי אכבד _____ רצב

תפילה.....רצה

הכותל המערבי _____ רצה
נפשו בכפו _____ רצז
שירת הים _____ שא
מלאכים וצומות _____ שג
תפילה על נס _____ שה
ברכת כהנים _____ שח
שוהין שעה אחת _____ שיא
תפילה לגאולה _____ שיד
ונשלמה פרים שפתינו _____ שיט
תפילת העמידה בשבת _____ שכג
תר"ך אורות _____ שכו
קבר רחל _____ שכח
התפילה מטה עוז _____ של
הושיעה נא _____ שלג
דמעות רוחניות _____ שלו

נר תמיד	שלט
אם סיסרא	שמא
קריאת שמע שעל המיטה	שדמ
מחשבות זרות	שמה
שינוי השם	שמז
המרחם על הבריות	שנא
זקיף כחיויא	שנד
תפילה על נס (ח"ב)	שנו
קריאת שמע	שס

תורה.....שסז

הלומד בנעימה	שסז
תורת הלב	שע
אהבת תורה	שעב
סברה ישרה	שעד
ראשית חכמה	שעז
קניית ספרים	שפא
שקיעות בלימוד	שפג
והיה שם	שפט
והאר עינינו בתורתך	שצג
ללמוד וללמד	שצה
אש התורה	תה
שכל מחשב	תח
תורה לשמה	תיא
תורה לשמה וליל ניטל	תיו
משל ונמשל בקבלה	תכג
אורות חדשים	תלב
ובריתו להודיעם	תלז
מאור פנים	תלט
נפשו בכפו (ח"ב)	תמד
עמל התורה ואהבת תורה	תנא
מעין התורה	תנה

ראשי וסופי תיבות מכתבי רמ"ד ואלי.....תנו

שיר לחתונה	תקו
שירים לחתונתו ולכבודו של רמ"ד ואלי	תקיב
שיר לחתונת הרופא רבי משה דוד ואלי	תקכו
נוסח מצבת רמ"ד ואלי	תקלה
נוסח מצבת אשת רמ"ד ואלי	תקלו

דברים אחדים למהדורה השנייה

מאז יצאה לאור המהדורה הראשונה, נוספו בס"ד עיונים חדשים והרחבות ומראי מקומות רבים מאוד, וכעת רואה אור המהדורה השנייה המורחבת, הכוללת את כל ההוספות והתיקונים, כפי שעיניכם תחזינה מישרים.

ואני תפילה שזכותו של רמ"ד ואלי ותורתו, תעמוד לכלל ישראל וליושבי ארץ הקודש, שנזכה לגאולה השלמה במהרה בימינו אמן.

ואוסיף דברים אחדים בפתח מהדורה זו.

בגמרא מובאים דברי רבי עקיבא בפטירת רבי אליעזר: "הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן" (סנהדרין סח, א), ומפרש מהרש"א שכוונת רבי עקיבא בהספדו היא: "ודימה את עצמו ליש לו מעות ומטבעות, ואינו יודע ומכיר אותן, שבודאי כשנותנן לאחרים שאינו שולחני, הוא מפסיד בהן. כן הדבר הזה, דרבי עקיבא ודאי יש לו תורה, אבל אמר שאינו יודע ומכיר בה ככל הצורך, בשאלות ובספיקות שהיו לו, ואין לי שולחני להרצותן ולהשיב על ספיקיו בכל הצורך".

הוא הדין לגבי תורת רמ"ד, שיכול אדם לעסוק בפרשיות התורה ובספרי הנביאים והכתובים, ולהיות בקיא בהם ובפירושיהם, ברם תורתו של רמ"ד מאירת עיניים בגילויים חדשים ומאירים, שבלעדיה ישנם רבדים ועומקים נסתרים וטמירים בפרד"ס, שלא נוכל להשיג כלל, והדבר דומה לדברי מהרש"א, שגם כשיש לאדם מטבעות בידו, אין הוא יודע כלל בטיב המטבעות הללו, ללא השולחני המומחה¹⁰.

בפירוש קהלת מפרש רמ"ד את הפסוק: "ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה", וכותב על עניין חיבור ספרים וחידושים, כי: "על ידי הספרים הנעשים מכל איש ואיש,

10. עיין מה שכותב בזה רבי חיים מוולאז'ין: "כי באמת כל הרזין וסודות התורה המה מפורשין ונגלין ממש, אבל טח מראות עינינו [...] אך האדם לפעמים מוכה בסנורים, ואם יעסוק בה לשמה, יגל ה' עיניו ויסיר ממנו מסך העורון, וכמו שאמר דוד 'גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך'" (דיוח חיים' פ"ו מ"א), דהיינו שזוהי גופא הזכות אליה זוכה הלומד תורה לשמה, שנותנים לו לראות את העומק שיש בפסוקים ובסוגיות.

נמצא שכל אחד ואחד מאיר בשרשו ומתקן לעצמו, ולכן מי שאינו רוצה לחדש, לא יתקן ולא יזהיר באור המחודש, וזה סוד 'והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע', שהם ממש המבינים דבר מתוך דבר ומחדשים" (יב, יב). רמ"ד מבאר כי לשון הפסוק אינה מלשון זהירות, אלא להיפך מלשון זוהר: "התקן לעצמך הזוהר והאור הצריך לתיקונך, ולא תעמוד על תיקון זולתך, שהם הזהירו לעצמן ואתה הזהר לעצמך, מלשון זוהר".

עוד אומר רמ"ד על חלקו המיוחד של כל אחד בתורה: "והטעם של 'תורת ה' ותורתו' כבר פירשו רז"ל 'בתחלה תורת ה' ולבסוף תורתו', כשעמל בה כל צרכו נעשית שלו ממש, לפי שעל ידיה נתקנה נשמתו ותיקן בשרשו. וגם זה הטעם לענין אמרם ז"ל, שאין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ, כי יש מי שחפץ בפשט, או בדרש, או בסוד, ובאותו החלק שיחפוץ בו יצליח ולא בזולתו, כי זהו סימן מובהק שאותו החלק צריך לו, לתקן את נשמתו" (תהלים א, ב)¹¹.

בדבריו אלה מוסר רמ"ד 'סימן מובהק' לתפקידו של האדם בחייו, בלימוד התורה, ולחשיבות האמיתית שיש למשיכה שחש האדם לתחום מסוים.

מאחר שזיכני ה' לעסוק בתורת רמ"ד תמידים כסדרם, ולמצוא בה טעם חדש של שמחת התורה, וחיידושים¹² לאמיתתה של תורה מתורתו שהתגלתה בדורנו¹³, הרי

11. בפסוקי שירת דבורה מפרש רמ"ד כי אכן לכל נשמה יש דרך משלה, ומסתמא כוונתו לבאר בכך גם את דרכו המיוחדת שיש לכל אדם ואדם, בעבודתו בעולם הזה: "נשמותיהם של ישראל נמשלו לכוכבי השמים [...] וענין אמרו 'ממסלותם', הסוד הוא לפי שיש לכל נשמה למעלה מסלה ודרך בפני עצמה, והוא סוד אמרם ז"ל שיש לכל צדיק וצדיק עולמו בפני עצמו" (שופטים ה, כ).

וידוע מה שדייקו בעלי המוסר, במה שכותב רמח"ל בתחילת 'מסילת ישרים', על "חובת האדם בעולמו", שדקדק לכתוב שיש לכל אדם את "עולמו", המיוחד לו, כלשונו של רמ"ד בדבריו אלה, וכפי שהוא כותב במקום אחר: "שרשו של כל איש ואיש הוא שנקרא עולמו ממש, ברזא דכתיב 'כי הולך האדם אל בית עולמו'" ('עת לחננה' ח"ג עמ' 486).

למעשה כבר מהרש"א מדייק כך בלשון הגמרא, אודות בכייתו של רבי: "'קונה עולמו' וכו', יראה בזה שדקדק לומר בכ"א 'עולמו', שקונה עולמו לפי מדרגתו, כדאמרין שיש לכל צדיק מחיצה בפני עצמו" (עבודה זרה י, ב).

12. בפירוש קהלת כותב רמ"ד: "העובד את ה' יתברך בשלמות ושומר את מצותיו, מתוקה שנתו, שלא יפחד שיחסר לחמו, כי בשכר עבודתו, ארוחתו ארוחת תמיד ניתנה לו, 'ואם מעט ואם הרבה יאכל', בין במאכל הגופני, בין במאכל הרוחני, שיאירו את שכלו לחדש חדושי תורה בכל יום תמיד" (ה).

מצא או מוצא

"ולכן הקדמונים היו שואלים למי שנשא אשה 'מצא או מוצא'⁷⁵, כי 'מצא' כנגד 'מצא אשה מצא טוב', שהוא הבן הטוב והצנור הטוב שנמשך עליו על ידי אשה טובה⁷⁶. ו'מוצא' הוא כנגד מה שכתוב 'ומוצא אני מר ממות את האשה', שרומזו אל הבן הרע שהוא צנור רע ומר שנמשך עליו מדרגא דמותא על ידי אשה רעה. וכבר אמרו חז"ל שאין מזווגין לו לאדם אשה אלא כפי מעשיו⁷⁷, ותראה בכך סמיכות העניינים, שהכל מובן יפה במה שפירשנו" (משלי יח, כב).

ידועים דברי הגמרא (ברכות ה, א) אודות זיווגו של אדם, שבארץ ישראל היו שואלים את החתן אודות כלתו, לפי דברי הפסוקים, האם היא כשרה והגונה או לא (וכבר הקשה החפץ חיים' בספרו, שלכאורה יש בשאלה זו חשש לשון הרע⁷⁸), ובפשטות כוונת הגמרא לשאול על

75. רמ"ד כותב בפרשת המנחות: "ולכן דב"ש עולה כמנין מוס"ר, בסוד תוכחות מוסר שאינם באים אלא מצד הדין, כדמוכח בדרך הטבע שכל דבש תחלתו מתוק וסופו מר, כי הוא מתוק אל החיך בלבד אבל הוא רע ומר לבני מעים" (ויקרא ב, יא). והנה רבי נחמן מברסלב כותב שאשה בגימטריה דבש, ונמצא לדברי שניהם שעניין "מצא או מוצא" נרמז במילת אשה עצמה, שיכולה להיות בבחינת דבש ויכולה כמו כן להיות בבחינת מוסר.

76. "ה' יתברך מכין אשה לאדם שתהיה כנגד טבעו ממש, וזה אמרו 'אעשה לו עזר כנגדו' ממש, כדי שהיא תמלא חסרונו או הוא ימלא חסרונה. וזה אמרו 'אם חומה היא', עצרנית יותר מדאי, תקח לה איש נדיב שיחשוב הכסף בידו למאומה, ואם היא 'דלה' ברוחה, שכל רוח אין בקרבה, נתן לה איש אשר רוח בו, ואמין לבו בגבורים, 'נצור עליה לוח ארז', וזה הרמז 'טעם לחיך המשכילים' (שיר השירים תליאה ח, ט).

77. בעניין זיווגו של אדם, מבאר רמ"ד את השילוב שיש בין הבחירה החופשית, שמאפשרת לאדם לבחור בטוב מרצונו, לבין מה שנגזר עליו מראש: "שהרי הכל תלוי בגזירתו העליונה, אלא שתלה הדבר בציווי כדי להניחן בבחירתן, ויהיה להן שכר בשמירת מצותו [...] אין לשון 'ותהיינה' אלא הויה של קיום, בהיותה מוסכמת מן הרצון העליון, שכך נגזר עליהם מששת ימי בראשית, אלא שהונחו בבחירתן לתת להן שכר" (במדבר לו, ה-יא).

78. "ולא תקשה על זה, ממה שאמרו בברכות 'במערבא כי נסיב אינש איתתא אמרי ליה הכי מצא או מוצא, מצא דכתיב מצא אשה מצא טוב, ומוצא דכתיב ומוצא אני מר ממות את האשה', הלא לשון הרע אסור אפילו בדרך רמז ואסור אפילו על אמת כל שאין מזה תועלת על להבא, כדלקמן בכלל י' בסופו, ואין נפקא מינה באיסור לשון הרע בין אשתו ואחר, כדלקמן בכלל ח' ונראה לפי מה שכתב הרמב"ם דדבר שנתפרסם כבר באפי תלתא, המספר אחר כך אין בו משום לשון הרע, אך שלא יתכוין

לעת זקנה

"אל תשליכני לעת זקנה ככלות כחי אל תעזבני", ויש לדקדק אמרו 'לעת זקנה' ולא 'בעת זקנה', וסוד הענין הוא לפי שיש ב' עתים זה כנגד (זה) ממש. הא' הוא עת רבוי הניצוצות שהוא ריבוי החיות, שאז האדם רודף אחר עניני העולם והנאותיו בכל כחו, והוא נהנה מהם בתכלית ההנאה, לפי שאז הוא עומד בכל כחו, והעת הזה הוא שנקרא עת הבחרות [...]. ודוגמתו גם כן בריבוי הניצוצות של החיות העליון, שאז האדם אוהב את הקדושה הרבה ורודף אחרי ההנאות הרוחניות בכל כחו, ולמי שהוא טוב לפני האלקים, הקב"ה מרבה את חיותו בכל הב' פנים שאמרנו, וזה אינו סותר את זה¹³⁸, אף כי שניהם כאחד טובים [...]. ואמנם כנגד זה יש עת אחר והוא עת מיעוט הניצוצות, שניצוצות החיות הולכים ומתמעטים, ואז האדם מואס בחייו ובכל הנאותיו, עד שמואס אותם לגמרי, והוא קרוב אל המיתה [...]. כנראה מן הזקנים שמואסים בעניני העולם והנאותיו, והטעם הוא לפי שניצוצות החיות שלהם הולכים ומתמעטים, ולכן מואסים לראות בבחורים את רדיפתם אחרי ההנאות [...]. ויש גם כן דוגמתו במיעוט הניצוצות של הקדושה, ואז האדם מואס בחיי עולם, ובהנאות הרוחניות והקדושות, ונקרא עת זקנה [...]. שיובן לפי עניננו, כי מה שכתוב 'אל תשליכני לעת זקנה', רצונו בזה שלא יביאנו לידי מיעוט

138. בדבריו אלו יש חידוש, כפי שהוא מוכיח זאת ממש רבנו, שהשלמות הרצויה היא כאשר יש לאדם חיות וטעם הן בדברים גשמיים והן בדברים רוחניים, וזאת משום ששניהם קשורים להיותו מחובר לחיות העליון וריבוי הניצוצות, כלשוננו.

ועיין שם עוד בדבריו לעיל על בחינת "יפיותו של יפת", שנרמזת בעניין "אשת יפת תואר".

הניצוצות של החיות העליון, שזה נקרא עת זקנה כמ"ש, שלא
ישליכנו אל אותה בחינה" ('עת לחננה' ח"ג עמ' 492-491)¹³⁹.

ידועים דברי רבי נחמן מברסלב על כך שאסור להזדקן. רבי נחמן מגדיר זקנה. לאו
דווקא כגיל כרונולוגי, אלא כמצב נפשי שמונע מן האדם להתחדש: "כי זה כלל גדול,
שצריך האדם להתחיל בכל פעם מחדש, כאשר הזהיר רבינו ז"ל על זה פעמים אין
מספר, כמבואר בספריו הקדושים בכמה מקומות. וכמבואר בסיפור שבחיו הקדושים,
שהוא בעצמו זכה למה שזכה על ידי שהתחיל בכל פעם מחדש, ולא נפל בדעתו משום
דבר שבעולם, ואפילו ביום אחד היה לו כמה התחלות (כמבואר שם עין שם). וכמבואר
בדברי חז"ל כמו שכתוב על פסוק 'אשר אנכי מצוך היום', בכל יום ויום יהיו בעיניך
כחדשים, וכתוב 'היום הזה נהיית לעם', ודרשו רבותינו ז"ל ומובא בפרוש רש"י 'בכל יום
ידמה בעיניך כאלו היום נכנסת עמו בברית'. כי באמת אם יסתכל האדם על עצמו היטב,
יראה שכל הבלבולים ונפילות וירידות וחלישות הדעת שיש לו, הכל הוא על ידי ריבוי
המחשבות מיום שעבר ליום הבא, ומשעה לשעה, שרוב העולם הם כזקנים בעיני עצמן,
וכל אחד נחשב בעיני עצמו כאלו כבר נזקן בדרכיו שרגיל בהם ימים רבים, עד שאי
אפשר לו לשוב לדרך אחר. ומחמת שהוא יודע בעצמו שהוא רחוק מדרך הישר באמת,
על כן נמצאים רבים שמייאשים עצמם מלהתקרב באמת להשם יתברך, ואפילו מעט
העבודה והמצוות שמקיימים, הוא כמו מצוות אנשים מלומדה, ועושים אותם בלי
התעוררות וחיות, והכל מחמת הזקנה שקפצה עליהם שנחשבים בעינים כזקנים כנ"ל,
שזה מזיק מאד מאד, כמו שהזהיר אדמו"ר ז"ל מאד מאד, ואמר שאסור להיות זקן, הן
חסיד זקן, הן צדיק זקן וכו'" ('לקוטי הלכות' הל' בשר בחלב ד, א).

139. בתחילת הקטע הנ"ל, כותב רמ"ד גילוי מן השמים: "כאן בראש חודש טבת (תצ"ב) גילוי אורו של
משה ואמת מארץ תצמח", ועיין מה שהובא בזה בסוף הספר (בפרק השירים) על עניין משה רבנו
שבדור.

ואמנם הוא מבאר את דבריו על הזקנה, על פי דרגתו של משה רבנו: "וכענין שנאמר ברועה נאמן,
שלא כהתה עינו ולא נס ליהנה", דהיינו שכוח החיות הרוחני שמחפש תמיד חידושים, מתבטא גם
בשלמות הגוף שלא הזקין, והוא כשיטתו בכל מקום, שהרוחניות בדרגותיה מתבטאת ומתאמת תמיד
לצורה הגשמית שיש בעולם הזה, וזהו אם כן לכאורה חלק מהקשר בין דבריו על הזקנה, לבין הגילוי
המובא בתחילת הדברים.

ימח שמו

"ועסותם רשעים, כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם, ומה שכותב 'ועסותם', הוא מלשון עסה ממש²¹⁶, כי סוף סוף יש בעפרם איזה ניצוץ של קדושה בהיותם משרשה, ואותו הניצוץ לא יאבד בשום פנים, כי אין הקדושה רוצה לאבד כלום משלה, ולכן יהיה מוטל על הצדיקים ללוש עסה חדשה של אותו ניצוץ, שבשם אחר יכונה, ויחזור אל הקדושה בשינוי השם, ויהיה של הצדיקים עצמן שעסקו בתיקונם, ולכן הוא מנהג טוב מה שאומרים אל המומרים 'ימח שמם', כי שמם הראשון ימחה ודאי, בהיותו פגום וטמא, ואחר התיקון יקראו בשם אחר²¹⁷, שיהיה קדוש וטהור וראוי לחזור אל הקדושה" (משלי כא, יח).

מקור הביטוי הוא הפסוק בתהלים: "יהי אחריתו להכרית בדור אחר ימח שמם" (תהלים קט, יג), ובמפרשים מבואר שם שמחייה פירושה מחיקה, ואי השארת זכר ושארית (בדומה למחיית עמלק).

והנה מובא כי החפץ חיים היה נזהר שלא לקלל אף יהודי, אף את הרשעים הגדולים ביותר²¹⁸, ברם היה יוצא דופן אחד, אותו משכיל שניסה למשוך את החפץ חיים

216. "והוא סוד מה שכתוב 'ועסותם רשעים' כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם', בסוד הקמח הנטחן שמוציאין ממנו סובין ומורסן, ומן הקמח עצמו עושין אחר כך לחם הראוי לאכילה, וזה סוד 'ועסותם רשעים' בהיותם לעפר', כדי להשלים את תיקונם [...] כי כשם שהטוב נגנז ונשאר גם הוא לאלקינו ויקרא בשם אחר, כך הרע יזרק ולא יזכר עוד בשמו, בסוד ימח שמו וזכרו, והא אוקימנא בכמה אתר, והשליך אל שפך הדשן והיה כלא היה" ('עת לחננה' ח"ב עמ' 611-610). "לקבץ את המפוזר וללוש אותו כעיסה ממש, להיות בריאה חדשה ויקרא לו שם אחר ונשאר גם הוא לאלקינו, וזהו ענין אמרו 'כפור כאפר יפזר'" (שם, ח"ג עמ' 586).

217. "סוד הרע הגמור שבה, שימחה שמו לעולמים, ועוד לא יזכר. ומעט מן הטוב שהיה מובלע בתוכה, יחזור אל הקדושה ויתקן, ויקרא לו שם אחר" ('עת לחננה' ח"א עמ' 38). "וגם המפלה אל האובד היא לטובתו, כי קלקלתו היא תקנתו ושבירתו היא טהרתו, שהרי הטוב שבו יחזור אל הקדושה, ויקרא בשם אחר אשר פי ה' יקבנו" (שם עמ' 274).

218. וכך מובא בשם האבני נזר' שהשיב ליהודי שקילל כופר אחד: "וצעק עליו אדמו"ר מסאכטשאו זצ"ל: יודע אתה היאך הדין במומר שמת בלא בנים רחמנא ליצלן, והחסיד הנ"ל לא השיב כלום. ופתח אדמו"ר זצ"ל ואמר שהירושלמי פוסק: מומר שמת בלא בנים אשתו חייבת בחליצה, וחליצה

ללמוד וללמד

"לחכם לב יקרא נבון, כי בהיותו מושך מצד הבינה, ממילא משמע שראוי להקרא 'נבון'. ואם יזכה להרביץ תורה ברבים במתק שפתיים, שיהיו דבריו ערבים לשומעיהם⁵⁸⁰, בודאי שיזכה לקבל לימודים ואורות חדשים, כי הוא ראוי לקבלם, מאחר שידוע ללמדם באופן הראוי, בסוד: 'ומרוה גם הוא יורה' [...] אלא שיש חכם שידוע ללמד מתוך הספר, אבל אם אין ספר לפניו, אינו יודע ללמד כלום, כי אין חכמתו תקועה בלבו, ולכן 'חכם' יקרא לפי שידוע ספר, ו'נבון' לא יקרא, כי אינו ראוי להקרא נבון אלא מי שידוע להציע את חכמתו, אף על פי שאין ספר לפניו, כי חכמתו מתישבת בו, והוא כמעין הנובע מאליו⁵⁸¹, וכמוצא מים אשר לא יזבו מימיו, ואם מיטפל בו 'מתק שפתיים', כשם ששמע בישן ישמע בחדש, ויוסיפו לו חכמה על חכמתו, וזהו שכתוב 'ומתק שפתיים יוסיף לקח'" (משלי טז, כא).

למדנו מדבריו כי יש סגולה מיוחדת של שפע חכמה, המגיע לאדם אשר מלמד אחרים⁵⁸², ומבאר רמ"ד כי בלימוד לאחרים יש שתי מעלות נפרדות, האחת היא 'מתק שפתיים', דהיינו

580. "והתפוחים הם רמז לתלמידי חכמים, שאומרים דברי תורה באופן שיהיו ערבים לשומעיהם, ועושים נחת רוח לשומעם, כשם שהתפוחים מתוקים וערבים ונוחים לחיך אוכלם, ועוד שכבר אמר 'תפוחי זהב במשכיות כסף, דבר דבור על אופניו'" (שיר השירים תליתאה ב, ה).

581. "כי תלמיד חכם שלומד תורה ברבים נקרא 'מעין', כד"א 'עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו, גם ברכות יעטה מורה', והלומד תורה לעצמו נקרא 'בור', או 'מקוה מים', שהרי על כל פנים מימיה של תורה מכונסים בתוכו, וזה 'יהיה טהור' ודאי, שתורתו מטהרתו [...] צורבא מרבנן דאיהו 'זרע זרע' מזרעיה של תורה, 'אשר יזרע' ממנו לאחרים המקבלים את דבריו, והוא טהור בודאי, שהפיתוי אינו יכול להתגבר עליו, בעודו מחובר אל עסק תורתו" (ויקרא יא, לו-לח).

מקור לדברי רמ"ד על החילוק שיש בין תלמיד חכם שהוא רק בבחינת בור, לבין תלמיד חכם שהוא בבחינת באר, נמצא בגמרא בעבודה זרה, כמבואר שם ברש"י: "בורך, מים מכונסין וסופן כלים. בארך, מים חיים ואין פוסקין" (יט, א). ועיין גם ברש"י בהוריות שכותב מעין זה, על דברי הגמרא שאומרת שכדאי לגרוס ליד מי הנהר: "ממשכן שמעתא, דלא ליפסוק מפומיכו כמעין זה שמושך והולך" (יב, א).

582. סגולה להצלח בלימוד לרבים, מביא רמ"ד בדבריו על שמות הקודש: "ויהיה כח אותם השמות שיוצאים מן הפסוק, כפי עניין הפסוק עצמו שיוצאים ממנו. דרך משל 'נפתלי אילה שלוחה הנותן

בְּיוֹם חֲתֻנַּת כְּבוֹד מַעֲלֵת הַחֶכֶם הַכּוֹלֵל חֶכֶם מְפֹאֵר וְרַב רַבָּנָן מְשִׁיל וְנָבוֹן אִישׁ חֵיל רַב
מַעֲשִׂים כָּרָא דְּכוּלָּא בֵּה

ה"ה הַחֶכֶם הָרוּפֵא הַמְּקַבֵּל הָאֱלֹקִי כְּמַהְחֵר מִשֶּׁה דָּוִד בֶּן הַיִּשִּׁישׁ וְהַחֶכֶם וְנִשְׁוֹא
פָּנִים כְּמִרְשָׁמוֹאֵל וְאֵלִי

יֵצֵא וְהִנֵּה אִשָּׁה לְקִרְאָתוֹ עֶזְרָא כְּנִגְדּוֹ הַבְּתוּלָה הַצְנוּעָה אִשָּׁה ה' יִרְאֶת ה'
הִיא תִתֶּהֱלֵל מִרְשָׁמָהּ שְׂמִיחָה בֵּית מוֹרֵי וְדוּדֵי הַיָּקָר הַנֶּעֱלָה כְּמִרְשָׁמוֹ הַיְּהוּדָה טְרִיוִיס

יצי"ו

וְאֲנִי לֹא אֶחָדֵל כְּפִי, חוֹבָתִי לְהַעֲלוֹת עַל סֵפֶר זְמֶרְתִּי,

אֶפְתָּח שִׁיר בְּשִׁפְתִּי

אֶעֱנֶה וְאֶזְכֹּר

חֲכָמוֹת שְׁתֵּים כֵּן אֲשֶׁר נִמְצְאוּ,

לֹא עָמְדוּ יַחֲדָיו וְלֹא נִקְרְבוּ,

אֶל מוֹל פָּנֵי תִבְלָה בְּעִזִּי יֵצְאוּ,

גַּם זֶה לְעֻמַּת זֶה אֲזִי נִצְבוּ.

אֶחָת אִמַּת פְּרִיָּה יִפֹּת הַתֶּאֱרָ,

חֲכָמַת אֱלֹקִים הִיא שְׁמָהּ הַשְּׁמִיעָה,

בְּשִׁמִּי מְרוֹמִים לָהּ רְקִיעֵי זֶהָ,

וּבִהָרָה בָּאֵשׁ בּוֹעֵר כָּבֵד הוֹפִיעָה.